

**YAKIN DÖNEM TARİHSEL ROMANLARDA ÇATIŞMA ALANLARI
VE TARİHSEL ROMANLARIN “ULUSAL KİMLİK” EDİNMEDEKİ
ROLÜ***

**The Conflict Opinions in the Warm Period Historical Novels and the Role of
Historical Novels of Having “National Identification”**

Dr. Osman GÜNDÜZ*

ÖZET

Ulusların tarihsel serüvenleri içinde yaşadıkları olağanüstü dönemler vardır ve bu dönemler daha çok kurmaca metinler aracılığıyla zenginleşir, anlam kazanır ve ulusal kimlik edinmede önemli görevler üstlenirler. Burada bir yönüyle ele aldığımız Milli Mücadele Dönemi de Türk ulusunun binlerce yıllık tarihi içinde yaşadığı var olma mücadelesinin uç noktalarından biridir ve ulusumuz için yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu yüzden Cumhuriyet kuşağı romancılarının büyük bir bölümü ulus olma, toplumda ulus bilinci uyandırma ve ulusal kimlik edinme sürecinin hız kazandığı bu dönemde yaşananları kurmaca metnin dünyasından vererek, bir yandan savaşın nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamış; bir yandan da ulusumuzu bekleyen çatışma alanlarına ve bunların sürekliliğine işaret ederek toplumsal duyarlılığı canlı tutmuşlardır.

Anahtar sözcükler: Milli Mücadele, ulusal kimlik, yerli işbirlikçiler, işgal güçleri, öteki.

ABSTRACT

Nations have extraordinary terms, they lived, during their historical adventures, and these terms prosper by the means of fictional texts, they gain meaning and they undertake important tasks for having national identification. Here, National Conflict Period, we analysed, is one of the frontiers of existing conflict that Turkish nation experienced in its thousands of yearly history. Therefore, most of the novelists of republic generation both interrogated the reasons of the war and its results by mentioning about being nation, forming nation consciousness in society and giving what is lived in that term that the duration of having identification picked up spread, on their fictional texts, and

* Bu yazı, Erciyes Üniversitesi tarafından 10-12 Nisan 2006 tarihinde gerçekleştirilen II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni'nde bildiri olarak sunulmuş; bazı eklemelerle ve makale formatına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

* Atatürk Üniversitesi Kâzık Karabekir Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Böl. Öğretim Üyesi.

perpetuated the social sensibility showing the conflict opinions that our nation would encounter and their continuity.

Key words: national conflict, national identification, local collaborators, occupation forces, the other one

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, Cumhuriyet ideolojisi çevresinde şekillenir. Bir önceki kuşağın romancıları, yanlış batılılaşma, kaybolan değerler, modernizm gibi temel izlekler çevresinde çalışmalarını sürdürürken; çocukluk ve gençlik yılları İttihatçıların parti kavgaları, Birinci Dünya Savaşı'nın ve Mütareke Döneminin olumsuz ortamı içinde geçmiş, daha sonra İstiklal Savaşı'na ve Cumhuriyet'in kuruluşuna tanık olmuş genç kuşak romancılar, dönemin şartları gereği, yeni kurulan devletin prensiplerini benimseyen / destekleyen romantik eserler yazarlar. Bu eserlerin önemli bir bölümü konularını tarihten; tarihsel romanların yarından fazlası ise konularını Mütareke Dönemi ve Kurtuluş Savaşı gibi yakın dönem tarihinden alırlar. Buna göre burada sık sık söz edeceğimiz Yakın Dönem Tarihsel Romanlar söz grubundan Millî Mücadele Dönemini Konu Alan Romanlar anlaşılmalıdır.

Her ulusun tarihsel serüveni içinde yaşadığı olağanüstü dönemler vardır ve bu dönemler daha çok anlatma esasına bağlı sözlü ya da yazılı metinler aracılığıyla zenginleşir, anlam kazanır ve ulusal kimlik edinmede önemli görevler üstlenirler. Bu yazıda anlatmağa çalışacağımız Millî Mücadele Dönemi de Türk ulusunun binlerce yıllık tarihi içinde yaşadığı var olma mücadelesinin uç noktalarından biridir ve yine bu yüzden ulusumuz için yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu itibarla Cumhuriyet kuşağı romancılarının büyük bir bölümü ulus olma, toplumda ulus bilinci uyandırma ve ulusal kimlik edinme sürecinin hız kazandığı bu dönemde yaşananları kurmaca metnin dünyasından vererek, bir yandan savaşın nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamış; bir yandan da ulusumuzu bekleyen tehlikelere işaret ederek toplumsal duyarlılığı canlı tutmuşlardır.

Ne var ki Millî Mücadele konulu romanların hepsinin başarılı olduğunu söylemek zor. Söz gelişi bugün ABD'nin iç savaşını işleyen ve ulus olma sürecini başlatan Rüzgar Gibi Geçti, Napolyon'un Rusya seferini karşı cepheden ele alan Savaş ve Barış, ihtilal öncesi Fransasını anlatan Sefiller ya da İspanya iç savaşını konu alan Çanlar Kimin İçin Çalıyor gibi dünya çapında bir romanımızın varlığından söz edemiyoruz. Ancak yine de iyi niyetle yazıldığına inandığımız bu romanlardan büyük bir bölümünün popülist bir tavırla da olsa Cumhuriyet ideolojisini benimsetme endişesi taşıdığını, bu yüzden işgal sırasında yaşanan trajik olayları kaba bir romantizmle dramatize ettiklerini söyleyebiliriz. Usta

romancı olarak niteleyebileceğimiz, özellikle 1960 sonrası kuşaktan kimi romancılar ise tezli eserleriyle *Millî Mücadele Dönemine* farklı bakış açıları getirirler. Benzer bir söyleyişle bu dönemi ele alan romanlar, yazarlarının dünya görüşlerine ve doğal olarak bakış açılarına göre farklılık gösterirler.

Nicelikleri ve nitelikleri itibariyle millî mücadele konulu romanlar

Kurtuluş Savaşı'nı konu alan romancıları 1920-1960 kuşağı ve 1960 sonrası kuşağı olmak üzere iki grupta toplamak mümkün. Bunlardan birinciler, resmi tarih görüşü doğrultusunda yaşadıkları döneme tanıklık etme ve ulus-devlet bilincini yerleştirme endişesi taşırken; sonrakilerde yaşadıkları dönemin siyasal eğilimleri öne çıkar.

Millî Mücadele Dönemini doğrudan ya da dolaylı olarak işleyen birinci kuşak romancıların en başat özelliği, olayları yaşandığı yılların sıcaklığında değil, sonuçlarına göre değerlendirmiş olmalarıdır. Bu yüzden romanların temel yapısı ve bakış açıları çoklukla zaferle sonuçlanmış bir durum üzerine kurulmuştur ve yine bu yüzden, özellikle 1960'lı yıllara kadar yazılanlarda, farklı bakış açıları yok denecek kadar azdır. Öte yandan romanlarda işlenen olayların Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basışından İzmir'in kurtuluşu olan 9 Eylül 1923 tarihine kadar olan dört yıl gibi kısa bir zaman aralığına sıkıştırılmış olması, romancıların yaşananları geniş bir perspektiften ve sebep-sonuç ilişkisi içinde çok yönlü olarak işlemelerini engellemiştir. 1960'tan sonra yazılanlar ise, bakış açıları ve roman teknikleri bakımından öncekilerden farklılık gösterirler. Bu dönem romanlarında roman yazarlarının bir bölümü, siyasal görüşlerine paralel olarak, *Millî Mücadele*'ye eleştirel bir dikkatle bakarlar. Bu kuşaktan Tarık Buğra (*Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da, Firavun İmanı*); Münevver Ayaşlı (*Pertev Beyin Üç Kızı, Pertev Bey'in İki Kızı, Pertev Bey'in Torunları*), Bahaeddin Özkişi (*Köse Kadı, Uçtaki Adam, Sokakta*), Durali Yılmaz (*Siyah Perdeli Evler, Savaş Günlüğü*), Yavuz Bahadıroğlu (*Sel*), Bekir Büyükkarın (*Bozkırda Sabah*)... gibi romancılar, *Millî Mücadele Dönemine* alternatif tarih oluşturma anlayışıyla yaklaşarak çatışmaların temelini "biz"i ya da Doğu'yu, karşı cepheye ise Batı'yı ve Batılı değerleri koyarlar. Anadolu direnişinde birinci kuşağın dışladığı halkı ve halk önderlerini ön plana çıkaran, İttihatçıları ve padişahı savunan, *Kurtuluş Savaşı*'nın "din ve padişah için" yapıldığı temel düşüncesini işleyen tezli romanlarıyla yeni tartışmalara zemin hazırlarlar. Farklı bir söyleyişle Anadolu direniş hareketinin zaferle sonuçlanmasına, sadece aydın üst kadroların değil, altı yüz yıllık imparatorluk deneyimi olan ariflerin ve halkın gönlünde yaşayan halk önderlerinin de payı olduğu temel düşüncesiyle yaklaşır. Tüm bu çatışmaların temelinde yine yüceltilmiş doğuya ait değerler ile Türk'e hayat hakkı tanımadığına inanılan Batılılar vardır.

Çatışmayı sadece Doğu-Batı ya da biz-onlar bakış açısıyla ve ulusalcı bir

dikkatle ele alan romancılar da nicelik bakımından oldukça fazla. Bu romancılar-
dan Azmiye Hami Güven (*Hemşire Nimet*), Ercüment Ekrem Talu (*Kan ve İman*), İskender Fahrettin Sertelli (*Lawrens İstanbul'da, Harp Zengininin Kızı*),
Ethem İzzet Benice (*On Yılın Romanı, Adsız Şehit*), Burhan Cahit Morkaya (*İz-
mir'in Romanı, Gazi'nin Dört Süvarisi, Yüzbaşı Celal, İhtiyat Zabiti, Mudanya,
Lozan Ankara, Cephe Gerisi, Dünkülerin Romanı, Kurşun Yarası, Harp Dönüşü*),
Cevat Rifat Atilhan (*Suzi Liberman*), Sermet Muhtar Alus (*Harp Zengininin Ge-
lini*), Kâmil Yazgıç (*Türk Yıldızı Emine*), Mükerrerem Kâmil Su (*Dinmez Ağrı,
Ateşten Damla*), S. Şükrü Pamirtan (*Toprak Mahkûmları*), M.R.Yalkın (*Bulgar
Sadık*), Niyazi Ağırnaslı (*Elem Kaynağı*), A. Naciye Kuralkan (*Yavuz Efe*),
Mahmut Atilla (*Silah Arkadaşları*), Nezihe Muhittin (*İzmir Çocuğu, Celal Akyü-
rek (Bir Adam ve Dört Devir)*), Zekiye Melek (*Aşk Hasreti*), Ziya Çalık (*Takma
Ayak Hasan Çavuş*), Behzat Sinopluoğlu (*Kan ve Sevgi*), Ziya Mısırlı (*İstiklal
Madalyası*), Bekir Büyükarkın (*Bozkırda Sabah*), Oğuz Özdeş (*Dağ Başını Du-
man Almış*), Sami Hekimci (*Gülseren ve Millî Mücadele*), Tahir Kutsi Makal
(*Meydan Dayacağı*), Ümit Kaftancıoğlu (*Yelatan, Tüfekliler*), Recai Sanay (*İngiliz
Kemal Lavrense Karşı, İngiliz Kemal Yakınşark Cumhuriyetçileri Arasında, Yu-
nan Zindanlarında, İstiklal Harbinde*), Aka Gündüz (*Dikmen Yıldızı, Yıldız, Bir
Şoförün Gizli Defteri*), İskender Ohri (*Aştan da Üstün*), Fikret Arıt (*Hep Bu
Topraklar İçin, Küçük Fedailer, Güzel Yuana, Maziden Gelen Sesler*), Osman
K(orkut) Akol (*Kurtuluş Savaşı'nda Bir Çocuk*), Yusuf Ziya Bahadınlı (*Gemileri
Yakmak*), Bekir Eliçin (*Onlar Savaşırken*), İbrahim Atmaca (*Çekirgeler*), İbrahim
Ethem Aladağ (*İşgalciler / Şahin Bey*) herhangi bir teze dayanmadan *Millî Mü-
cadele Dönemini* destanlaştıran, serüven ağırlıklı, biraz siyasal ideolojilerden
beslenen abartılı romanlarıyla popüler tarih romancılığının sınırlarını aşamazlar.
Romanlarının dikkati çeken bir başka özelliği, ulus-devlet bilincini yerleştirmek
amacıyla yazılmış, kaba ulusalcı söylemlere dayalı olmalarıdır. Özellikle Türk-
Yunan çatışmasında üstün ırk düşüncesini işlemeleri ile dikkati çekerler.¹

Reşat Nuri (*Çalığışu, Gizli El, Yeşil Gece*), Memduh Şevket Esendal (*Mi-
ras*), Hüseyin Rahmi (*Tutuşmuş Gönüller*), Aka Gündüz (*Dikmen Yıldızı, Bir
Şoförün Gizli Defteri*) gibi kimi romancıların *Millî Mücadele Dönemi*'nden do-
laylı olarak söz etmelerine karşın; Refik Halit (*İstanbul'un Bir Yüzü*), Halide
Edip (*Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye*), Peyami Safa (*Sözde Kızlar, Biz İnsan-
lar*), Selahattin Enis (*Zaniyeler, Sara, Cehennem Yolcuları*), Yakup Kadri
(*Sodom ve Gomore, Ankara, Yaban*), Agah Sırrı Levend (*Acılar*), Mehmet Rauf
(*Halas*), Faruk Nafiz Çamlıbel (*Yıldız Yağmuru*), Esat Mahmut Karakurt (*Allaha-*

¹ A. Ömer Türkes, <Kurtuluş Savaşı'nı konu alan romanlara> Genel Bir Bakış; *Türk Romanında
Kurtuluş Savaşı*, (haz.: Mürşit Balabanlar), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2003, s. 18-
23 (özet).

ısmarladık), Şükûfe Nihal Başar (*Yalnız Dönüyorum*), Mithat Cemal Kuntay (*Üç İstanbul*), Hilmi Ziya Ülken (*Posta Yolu*), Cevdet Kudret Solok (*Sınıf Arkadaşları*), Ahmet Hamdi Tanpınar (*Sahnenin Dışındakiler*), Haydar Berköz (*İkinci Ergenekon*) gibi kimi romancılar da konularını, *Mütareke Dönemi İstanbulu*'nda yaşananlar ağırlıklı olmak üzere, cephede ve cephe gerisinde yaşananlardan alırlar. Nuyan Yiğit (*Atatürk'le 30 Yıl / İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü*), Mustafa Yıldırım (*58 Gün / Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarında*), Hıfzı Topuz (*Çamlıcanın Üç Gülü, Devrim Yılları*), Emir Şekip Arslan (*Sürgünde Üç Ölüm*), Mehmet Culum (*Azab Ağa*), Turgut Özakman (*Şu Çılgın Türkler*) gibi kimileri de dönemin olaylarını anı-roman tarzında işleyen ama daha çok belgesel ağırlıklı eserleriyle dikkat çekerler.

Bu yazarlardan farklı olarak Zebercet Coşkun (*Haçın, Tarihe Düşülen Dipnot: Haçın ve Çallıyan Efendi*), M. Kemal Altınkaya (*Dalga Geçen Adam*), Baran Funderman (*Gâvur Elo*) gibi kimileri, Türk-Kürt-Ermeni ilişkilerini / çatışmalarını insancıl açıdan ele alırken; Ahmet Günbay Yıldız (*Figan*), Mustafa Yeşilova (*Kopo, Karasu*), Hikmet Ilgaz (*Şark Yıldızı*), Ali Fuat Ayrıl (*Kizik Duran Geliyor*), Ayhan Büyüknal (*Nerede Kır Çiçeklerim*), Barbaros Baykara (*Nefret Köprüsü*), Ahmet Dumlu (*Düşman Yarası*), Turgay Daloğlu (*Ermeni Zulmü*), Ahmet Ümit (*Patasana*), Erdal Erkut (*Asala'dan Bir Kız Sevdim*), Yılmaz Ünlü (*Giritli Gelin*), Şevki İşbilen (*Hız Davud'un Yıldızı*).. gibi kimi romancılar *Millî Mücadele*'yi bir fon olarak kullanarak Türk-Ermeni çatışmasına Türk tezi açısından yaklaşır; Kemal Tahir (*Büyük Mal, Bir Mülkiyet Kalesi*), Yaşar Kemal (*Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*), Doğan Akhalı (*Kıyamet Günü Yargıçları, Madonna'nın Son Hayali*), Ayşenur Yazıcı (*Bedriye*), İrfan Palalı (*Tehcir Çocukları*), Arif Irgaç (*Kervankıran Bir Yıldız Hikâyesi*), Kemal Yalçın (*Seninle Güler Yüreğim*), Elif Şafak (*Baba ve Piç*) gibi kimileri de aynı çatışmaya karşı cephe- den bakarlar.²

Nazım Hikmet Ran (*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*), Hasan İzzettin Dinamo (*Kutsal İsyan, Ateş Yılları, Savaş ve Açlar, Kutsal Barış, Öksüz Musa, Musa'nın Mapushanesi, Koyun Baba, Musa'nın Gecekondu, Açlık, Türk Kelebeği, Adalet Sıması, Anadolu'da Bir Yunan Askeri*), İlhan Selçuk (*Yüzbaşı Selahattin'in Romani*), Attilâ İlhan (*Sırtlan Payı, Dersaadette Sabah Ezanları, Allah'ın Süngüleri/Reis Paşa, Gazi Paşa*), Orhan Hançerlioğlu (*Ekilmemiş Topraklar*), Talip Apaydın (*Toz Duman İçinde, Vatan Dediler, Köylüler*), Samim Kocagöz (*Kalpakkılar, Doludizgin*), Erol Toy (*Toprak Acıkınca*), Kemal Tahir (*Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu*) gibi sosyal gerçekçi romancılar, Türkler ve Rumlarla/Yunanlılarla ilgili sorunları tarihsel süreç içinde

² Türkes, A. Ömer (2006), "*Seninle Güler Yüreğim*", Kitap Gazetesi, Sahaf@Pandora.com.tr.

genelleştirerek, çatışmaları kimi zaman ulusalcı, kimi zaman insancıl, kimi zaman sosyalist ama daha çok bir halk direnişi olarak değerlendirirler. Reşat Enis (*Despot*) gibi kimileri, çatışmaya ekonomik, Orhan Kemal (*Baba Evi*), İlhan Tarus (*Var Olmak, Hükümet Meydanı, Vatan Tutkusu*), Barbaros Baykara (*Kanayan Toprak, Nefret Köprüsü*), Kemal Bilbaşar (*Bedoş*) gibi kimileri sınıfsal açıdan bakar; kimileri de karşılıklı yaşanan drama dikkat çekerler. Yine adlarını andığımız bu romancılardan Kemal Tahir, Anadolu insanlarının serüvenlerine farklı ve tarihsel ağırlıklı yorumlar getiren romanlar yazarken; *Kurtuluş Savaşı*'nı "tam bağımsız bir Türkiye'yi amaçlayan bir hareket"³ olarak kabul eden Attilâ İlhan, ulusal konuları *Nutuk* çevresinde ele alarak, belgesel romanın başarılı örneklerini verir.⁴

Millî Mücadele konulu romanlarda karşı güç ve çatışma alanları

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar farklı bakış açılarıyla işlenen *Millî Mücadele* konulu romanları, nitelik ve nicelik bakımından değişik adlar altında kümelendirmek mümkün. Yukarıda kısaca bakış açılarına ve yapılarına göre yaptığımız sınıflamayı gözden uzak tutmadan, söz konusu romanları *millî romantizm* bakış açısından ve *Millî Mücadele* yanlılarının çatışma alanlarına göre gruplandırarak incelemek istiyorum. Üzerinde durmak istediğim "karşı güç", romanların derin yapısını oluşturan çatışmalarda yazar adına görev alan kişilerin kurmaca dünya içinde mücadele ettikleri kişilerden, zihniyetlerden, ya da farklı kimliklerden meydana gelmektedir. Bunları romanlardaki fonksiyonlarına, önem sırasına ve *Millî Mücadele*'deki etkinliklerine göre şöyle sıralamak mümkün:

Romanlarda ulusalcı güçlerin ya da kişilerin karşısında yer alanlar, bölgelere göre değişiklik gösterirler. Söz konusu bu "karşı güç", Batıda İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılardan oluşan işgal kuvvetleri ile onların destekçileri yerli Rumlar; Doğuda Ermeniler; Güneydoğuda yerli Araplardır. Doğal olarak tüm romanlarda asıl üzerinde durulan gizli düşman ise dış düşmanlarla işbirliği içinde bulunan, ulusal değerlerden yoksun, yozlaşmış işbirlikçiler; çıkarıcı eşraf, yobazlar ve sahte din adamları, duyarsız köylüler, işgal güçlerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden İstanbul hükümeti ile bu hükümetin kontrolündeki idarecilerdir.

Romanlardaki çatışmaların karşı cephesinde İtilaf Devletleri ya da işgal güçleri adı ile andığımız Anadolu'yu ve İstanbul'u paylaşma amacıyla işgal eden Fran-

³ Attilâ İlhan, "İşe Kurtuluş Savaşı'ndan Başlama Zorunluluğu", *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı* 298, TDK Yayınları Ankara, 1976, s. 116.

⁴ Osman Gündüz, "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı" <Konularını Yakın Dönem Türk Tarihinden Alanlar> *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* 2.bs., Grafiker Yayınları, Ankara 2004, s. 405-408 (özet).

sız, İngiliz, İtalyan ve Yunan kuvvetleri gelmektedir. Romanlarda bu güçlerin ortak adı *Batı*, *Batılılar* ya da *emperyalist güçler*dir.

İşgal İstanbulu'nda ya da silahların gölgesinde sosyal yaşam

Millî Mücadele Döneminde işgal güçleriyle ilk yüzleşme, 13 Kasım 1918 tarihine rastlar. Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı sonrası müttefikleriyle birlikte yenik sayılması üzerine İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi koşullarının uygulamalarını denetlemek bahanesiyle İstanbul'a asker çıkarırlar. Her ne kadar amaçlarının işgal olmadığını söyleseler de zamanla gerçek niyetlerinin ülkeyi işgal etmek ve paylaşmak olduğu anlaşılır. Tarihsel bilgilerle örtüşen bu bildik olaylar, pek çok romana konu olur.

13 Kasım 1918 den başlayarak 24 Temmuz 1923'e kadar yaklaşık beş yıldan fazla süren işgal sırasında yaşanan olaylar ve tanık olunan sahneler, ahlaki çöküş ve yozlaşma, roman kişilerini yürekte yaralar; öfkelerini, gittikçe artan bir şiddetle, kin ve nefret duygusuna dönüştürür. Özellikle değişik ırklara, renklere ve uluslara mensup askerler, varlıklarıyla sürekli esareti anımsatırlar. Bu askerlerin ve subayların aşağılayıcı konuşma ve davranışları, serbest ve disiplinsiz tavırları, Türk subaylarını, rütbeleri ne olursa olsun, kendilerine selam ve saygı göstermeye zorlamaları ve bu yolla aşağılamaları, kızlara ve kadınlara kimi zaman sarkıntılık ölçülerine varan bir patavatsızlıkla kur yapmaları; olur olmaz bahanelerle, çoğu zaman gerekçe bile göstermeden özel mülke yaptıkları saldırılar, tutuklamalar ve tutuklevlerinde yapılan işkenceler; roman baş kişilerinin ulus bilinci ve ulusal kimlik konularında uyanmalarına / aydınlanmalarına / bilinçlenmelerine sebep olur. *Ateşten Gömlek*'te kocasını ve çocuğunu İzmir'in işgali sırasında kaybeden Ayşe, henüz aydınlanma sürecini tamamlamamış olan kuzeni Peyami'ye yazdığı mektubunda işgali "*istiklalimiz için 'zillet' dolu bir gün*" olarak niteleyecektir. *Acılar* romanının askerden yeni dönmüş baş kişisi Fikret, gördüklerini "*Türk'ün haysiyet ve gururunu tehdit eden bir sille*" (s.7) olarak algıarken, *Posta Yolu*'nda farklı giysiler içindeki bu yabancı askerler, "*bukalemon dalgası*"na (s.16) benzetilir. Benzer tepkiler ve bu tepkilere sebep olan anekdotlar, *Sahnenin Dışındakiler*, *Kutsal İsyân*, *Sınıf Arkadaşları*, *İkinci Ergenekon*, *Sodom ve Gomora*, *Dersaadette Sabah Ezanları*, *Acılar*, *Yorgun Savaşçı*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Türk Kelebeği*, *Biz İnsanlar*, *Bir Göçmen Kuştı O...* gibi romanlarda da çeşitli sebeplerle ve farklı boyutlarda tekrarlanır. *Acılar* romanından aşağıya aldığımız şu anekdot, aynı temayı işleyen romanların bu konuda anlattıklarını özetler gibidir.

"...Kamyonlardan sandıklar indirmek, İngiliz erlerinin ayakkabılarını silmek, mahmuzlarını temizleyip tekrar ayaklara giydirmek, tuvalet temizlemek, tahta silmek, eşya taşımak onlara yaptırılan işlerdir. Yapmayanlara dayakla

yaptırmakta, hakaret etmektedirler. Hatta bir keresinde bir odayı temizlerken yatağında gazete okuyan eri karyolasıyla beraber sağa sola taşıyarak temizlemek zorunda kalırlar.” (s. 122).⁵

Romanlarda batılı güçleri ve batı değerlerini sembolize eden Beyoğlu, Şişli gibi semtler Türk ve Müslüman mahalleleriyle karşılaştırılarak verilir. Birincisi sabahlara kadar süren eğlenceleriyle her türlü ahlaksızlığa sahne olurken; sefaletin ve yoksulluğun kol gezdiği öteki semtler ve mahalleler sabır ve metanetleriyle ayakta durmağa çalışırlar. Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler* romanında İstanbul’u eğlenen İstanbul ve kıt kanaat geçinen bahtsız, mustarip ama onuruyla yaşamak isteyen İstanbul olarak ikiye ayırır. Bütün bu olumsuzluklara sürekli yoğunlaşan göç dalgası, Çarlık Rusyasının yıkılmasıyla Rusya’dan kaçanlar ve işgal güçlerinin sömürge askerleri eklenince İstanbul, çeşitli ırklar ve milletler mozayikî hâline gelir. İşgal güçlerinin subayları ile İstanbul’a gece hayatı ve sapık ilişkiler, Ruslarla kokain alışkanlığı ve ahlaksızlık yayılır. Böyle bir ortamda toplum da doğal olarak rüşvetten, ihtikârdan her türlü ahlaksızlığa kadar yoğun bir kirliliğin içine gömülür. Eşcinsellik, sevicilik, artık kuytu mekânlardan ve evlerden otellerin lüks odalarına taşınır; ya da park kanepelerinde müşteri ayartan çocuklara kadar yaygınlaşır. Selahaddin Enis *Cehennem Yolcuları*’nda, ahlaki bakımından bozulmuş olan İstanbul’u ahlaksızlığıyla ünlü Babil kentine, Yakup Kadri ise, sapıklıklarından dolayı Tanrı tarafından lanetlenen ve yok edilen *Sodom ve Gomora* kentlerine benzetir. Roman yazarları böylesine çarpıcı sahnelere yer vermekle hem çatışan taraflar arasındaki gerilimi artırmaya, hem de savaşın bedelinin ne kadar ağır olduğunu sezdirmeye çalışırlar. Romanlardan yola çıkarak *İşgal Dönemi İstanbul’u* üzerine geniş bir inceleme yapan Törenek’ten naklettiğimiz şu bilgiler, savaşın öteki cephesini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Mütareke yıllarında üst düzey bir görevde bulunan H.C. Armstorg’un Beyoğlu ile ilgili izlenimleri romanlarda anlatılanlarla örtüşmektedir. Armstrong bu dönem İstanbul’unun renkli hayatını şöyle anlatmaktadır: “*Kahveler, lokantalar eskiden Almanlar hesabına çalışırken şimdi onların adına işlemeğe başlamıştı. Kara gözlü Rum ve Ermeni kızları bütün dikkatlerini İngiliz, Fransız askerlerine yöneltmişlerdi. Bunlar kurtarıcı, kahraman, galip sıfatıyla yaşıyorlardı. (...) İstanbulda hayat şen, günahkâr ve zevk vericiydi. Kahvehaneler içki ve raks ile doluydu. Kimse vatanını düşünmüyordu. Tokatlıyan’a gidip orkestrayı dinlemek, güzel kızları bakışlarla yakalayarak masalar arasında onlarla dans etmek hoştu. Havalalar ısındığı zaman Tepebaşı’na inmek, oradaki ucuz sanatkarları seyretmek fena değildi. Marmara adalarına giderek denizde yüzmek hoştu. Evler, arabalar, motorlar emre hazırdu. Ordu bunları kesesinden yahut el koyduğu yer-*

⁵ Kimi romanlardan yaptığımız alıntılarda Törenek’in *Türk Romanında İşgal İstanbul’u* (Kitabevi İst, 2002) adlı çalışmasından yararlandık

lerden temin ediyordu. Herkes işgalin üç beş ay devam edeceğini tahmin ediyor, bundan dolayı fırsatı ganimet biliyordu.”⁶

İşgal güçlerinin arka bahçesi: Yerli işbirlikçiler

Çatışmanın ikinci ve belki en önemli halkasını, ulusal değerlerden kopuk kimi aydınlar ile işgal güçlerinin yanında yer alarak çıkar peşinde koşan kişiler oluşturmaktadır. Ulusal duygu ve değerlerden yoksun olan bu kişilerden kadınlar, kendilerini işgal güçlerinin subaylarına beğendirmek ya da onların komplimanlarını kazanmak ve bu yolla çıkar sağlamak için ulusal onurlarını ayaklar altına almakta bir sakınca görmezler. Erkekler ise Anadolu direniş hareketinin başarısızlıkla sonuçlanacağına inandıklarından, geleceklerini güvence altına almak istedikleri için, işgal güçlerine yaklaşmayı ve onlarla yakın ilişkiler içine girmeyi çıkarlarına uygun bulurlar. Böylece İstanbul’da yaşayanların kimileri yoksulluğun uç sınırlarına doğru kayarken; söz konusu işbirlikçiler, yabancılarla kurdukları dostluklar sayesinde sınırsız imkâna kavuşurlar.

Mütareke İstanbulu’nun gündemini tutan İttihatçı düşmanlığı, manda tartışmaları, İngiliz Muhipler Cemiyeti içinde yer alma ve bu yolla nüfuz elde etme düşüncesi, insanları işgalci güçlerle işbirliğine ve sonunda ihanetin uç noktalarına kadar götürür. Romanlardaki çatışmaların büyük bir bölümü, işgal güçlerinden çok onların işbirlikçileri arasında gerçekleşir. Buna göre *karşı güç* olarak nitelediğimiz çatışma alanlarının başında, bu çıkarıcı yerli işbirlikçiler gelmektedir. Söz gelişi *Ateşten Gömlek*’te Peyami’nin annesi ve aile dostları olan ittihatçı düşmanı Salime Hanım başta olmak üzere, kendilerine Şişli Terakki-i Nisvan adını veren dönemin yüksek Osmanlı sosyetesini, İngiliz dostluğunu kazanmak için adeta birbirleriyle yarışır.⁷

Zihinsel çalışmaları ve çabalarıyla bir çıkış yolu bulmaya çalışan, ancak kendilerini toplumun sağduyusundan soyutladıkları için amaçta da yanılan İstanbul sosyetesine mensup bu kadınlar, toplu yıkımdan kurtulmanın yolunun “*medenî ülkeler*” olarak niteledikleri işgal güçlerinin “*yakınlığını*” ve “*merhametini*” kazanmaktan geçtiğini düşündüklerinden, işgal güçleriyle ilişkilerini sıcak tutmaya çalışırlar. Bu yakınlık kimi zaman kimliksiz ve kişiliksiz bir hâl alır. Halide Edip, *Kurtuluş Savaşı*’nı destanlaştırdığı ünlü romanında bu türden davranışları ironik bir üslupla verirken durumun vehametini dikkat çeker. Olay şöyle cereyan eder. Bir ev toplantısında İngiliz gazeteci Mister Cook’un İngilizlerin Çanakkale savaşlarında askerlerini öldüren Türkleri asla bağışlamayacağını söylemesi üze-

⁶ Törenek, age., 145-146.

⁷ Ahmet Kıymaz, “Milli Mücadele Aleyhtarları, Yabancı Hayranları ve Mandacılar”, 1918-1928 arası Romanda Milli Mücadele, Akçağ Yayınları Ankara 1991, s. 45-74)

rine Salime Hanım söz alarak onları ittihatçıların öldürdüğünü, ama birgün, kendilerini, İngilizlere mutlaka affettireceklerini (*Ateşten Gömlek* s. 38) söyleyerek işgal güçlerine olan sevgi ve hayranlığını belli eder. *Acılar*'da ise Maliye Bakanlığının yüksek bürokratları kendi aralarında konuşurlarken Anadolu harekâtının başarısızlıkla sonuçlanacağını, bu yüzden İngilizlerin desteğini kazanmanın ve birtakım aşağılanmalara boyun eğmenin en uygun bir yol olacağı (*Acılar* s. 61) görüşünde birleşirler.

Yakup Kadri *Sodom ve Gomore*'de Necdet'in dikkatiyle İngiliz subaylarına kendisini beğendirmeye çalışan yozlaşmış tiplerden Leyla ve Nermin ile ilgili bir gözlemini naklederken yozlaşmanın boyutlarına dikkat çeker: Ulusal duyarlılığı bakımından romanın tek olumlu karakteri olan Necdet, birgün bindiği tramvayda kendisine yer arayan iki bacağını cephede bırakmış bir askerinin eline basarak onu aşağılayan, yozlaşmış iki Türk kızının ve kendilerine eşlik eden İngiliz subayının davranışları karşısında kendi kimliğinin farkına varır ve gözyaşlarını içine akıtır. Yakup Kadri, aşırı bir İngiliz hayranı olan Leyla ve ailesi ile ilgili pek çok anekdot sunarak dönemin ahlaki bakımdan ne ölçüde yozlaştığını çarpıcı sahneler aracılığıyla vermeye çalışır. Söz gelişi Leyla, nişanlısı Necdet'ten çok İngiliz komutan Captain Jackson Read'dan hoşlanır. Onun yakınında bulunmak, iltifatlarına nail olmak için elinden geleni yapar. Bu ailede İngilizlere olan hayranlık o kadar ileri düzeydedir ki Anadolu'dan gelen zafer haberleri dahi ihtiyatla karşılanır. "Bütün dünya milletlerinin alını yazıları(nın) İngiltere'nin vereceği kararlara ve hükümlere bağlı" (s. 352) olduğuna inanan Leyla'nın babası Sami Bey, işgal güçlerinin çekilmesini dahi İngilizlerin geri dönmek için yaptıkları bir siyasi manevra olarak düşünür. Aynı şekilde *İstanbul'un Bir Yüzü*'nde Leman, Kâni ve Şayan, *Sırtlan Payı*'nda Gülistan Satvet, mason Servet Yesari Bey, Sadrettin Bahri Paşa, Besim Paşazade Şehbal Hanım vd., *Cumhuriyet Türküsü*'nde Necmettin Rıza, *Sözde Kızlar*'da Belma ve Nevin, *Üç İstanbul*'da Adnan, Raif Hoca... kurtuluşu İngilizlerin himayesinde gören ve *Millî Mücadele* 'ye karşı çıkan kişilerdir.

Romanlarda bu kişilerin öne çıkan amaçları, işgal güçlerine yaranarak çıkar temin etmek ve onursuz yaşamlarını sürdürmektir. Bu yüzden bu zihniyete sahip kişilerin / ailelerin hemen tamamı ya İngiliz Muhipler Cemiyetinin kurucusu, ya görevlisi ya da sempatizanı konumundadırlar. Bu kişilerin önemli bir bölümü Avrupa'da ya da batılı okullarda okumuş, batıda bir süre kalmış, ya da batılı bir kadınla evlenmiştir. Bu yıllarda özellikle İşgal İstanbulunda yabancı kadınla evlilik, her kapıyı açan sihirli bir anahtara sahip olmakla eşdeğerdir. Bunun farkına varan kimi bürokratlar, sosyal statüleri hizmetçi, mürebbiye düzeyinde de olsa, bu gibi kadınlarla evlenerek kendilerini ve sahip olduklarını güvence altına almaya çalışırlar. *Sınıf Arkadaşları*'nda Mehmet Ali Bey, bir İngiliz kadınla evli ol-

manın sağladığı olanakları sonuna kadar kullanarak İçişleri Bakanlığına kadar yükselir. *Allahaismarladık*'ta Padişah yaveri Celal Bey, durumdan ümitsiz olduğu için İngilizlerle dostluk kurmaya çalışır. *Biz İnsanlar*'da Halim Bey ve eşi Samiye Hanım, İngilizleri en üst rütbelisinden rütbesiz erine kadar hepsini zarafet ve kibarlık bakımından Türklerden ileri ve medenî bulur. Bu yüzden yalısında çalıştırdığı Türk hizmetçilerini sürekli “eşek Türk” diye aşağılar. *İkinci Ergenekon*'da Rukiye'nin babası Ulvi Paşa, *Sırtlan Payı*'nda Rıza Muhittin, *Gizli El*'de Şeref, İdris ve Nezihe, *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Beyin eşinin halasının kocası İngiliz dostları derneğinin önde gelen kişileri sıfatıyla evlerinde sık sık İngiliz dostlarını konuk ederler. Zamanlarını yabancılarla balolarda, suvarelerde ev toplantılarında geçirirler. Kendileri gibi aile bireyleri de *Millî Mücadelenin* ve *Kuva-yı Millîyenin* aleyhinde olan kişilerdir.

Kimi romanlarda ise çatışmanın karşı cephesini işgal güçlerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden ve *Millî Mücadeleye* karşı çıkan idareciler ve onlarla işbirliği içinde olan halk oluşturur. Bu kişiler, arkalarında kolluk kuvvetleri olduğu hâlde, halife adına bütün olumsuzluklardan ve yaşanan felaketlerden sorumlu tuttukları ittihatçıları avlayarak onların tutuklanmalarına, sürgün olmalarına sebep olurlar. Saray / İstanbul Hükümeti ve onların işbirlikçisi olan yönetici konumundaki kişilerle yapılan mücadeleler, Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı*; Attilâ İlhan'ın *Dersaadette Sabah Ezanları*, *Allahın Süngüleri*, *Kurtlar Sofrası*; Hasan İzzettin Dinamo'nun *Kutsal İsyân ve Türk Kelebeği*; Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* romanları başta olmak üzere *Millî Mücadele* konulu pek çok romanda ikincil çatışmaları oluşturur.

İşgal dönemi İstanbulu'nu konu alan romanlarda asıl çatışma, Anadolu direniş hareketini destekleyenlerle İstanbul hükümeti yanlıları ve işgalcilerin işbirlikçileri arasında cereyan eder. Roman kişileri, genellikle bu işbirlikçilere akrabalık bağlarıyla bağlı oldukları için, ülkelerinin çıkarları ile yakınları arasında bir tercih yapmak zorunda kalırlar. Bu akrabalar *Ateşten Gömlek* gibi kimi romanlarda anne, *Sodom ve Gomore*, *Halas* gibi kimilerinde nişanlısının ailesi ya da yakını, *Allahaismarladık*, *Sırtlan Payı* gibi kimi romanlarda enişte, *Kalpakkılar*, *Doludizgin*, *İkinci Ergenekon* gibi kimi romanlarda ise sevdiği kızın babası konumunda karşımıza çıkarlar.⁸

Ulusalcı güçlerin çatışma alanlarından birini de yobazlar ve sahte din adamları oluşturmaktadır. Bu kişilerden *Vurun Kahpeye* romanında bütün olumsuzluklarıyla verilen Hacı Fettah Efendi, *Yeşil Gece*'de Hafız Eyüp ve Sarıova medresesi çevresi, *Yaban*'da Şeyh Yusuf Efendi.. öne çıkan adlardır. Bu kişilerin ortak özelliği, dini kimliklerini bir sömürü aracı gibi kullanarak halkı *Kuva-yı*

⁸ Törenek, a.e. s. 33

Millîye aleyhine kışkırtmak, hatta işgal güçleriyle işbirliği yaparak ihanetin uç noktalarında bulunmaktır. Değişen şartlara ayak uydurmada kıvrak ve sinsî olan bu kişilerin bir başka özelliği “*her devrin ve idarenin, hatta bu düşman idaresi de olsa, adamı kalmayı bilme(leri)dir.*”⁹ Hacı Fettah Efendi, çarşafa girmediği için kasabalıları *Millî Mücadele*’nin sembolü hâline gelen Aliye öğretmen aleyhine kışkırtırken tipik bir hain kimliğine bürünür. Ulusal duyarlıktan yoksun olan köylülere bu ülkücü öğretmenin “*kamı(nın) küffarın kanı gibi helal*” (s.20) olduğunu söylerken sesi adeta okurun kulaklarında gittikçe derinleşen bir tonla yıllarca yankılanacaktır. İnci Enginün, romanla ilgili yorumunda Adıvar’ın Hacı Fettah Efendi gibi tipleri din adamı oldukları için değil, “*yaratılıştan kötü*” oldukları için, “*dini kötülük(ler)ine vasıta yap*”tıkları için hoşgörüsüz davrandığını söyler ki, bu tespitinin öteki romanlarındaki tavrı ve din hakkındaki görüşleri dikkate alındığında isabetli olduğu görülecektir.¹⁰ Ancak Halide Edib’in, Reşat Nuri’nin, Yakup Kadri’nin belki genelleştirmek istemeden yarattıkları bu roman kişileri, ne yazık ki, uzun yıllar Cumhuriyet Dönemi aydınının bilinçaltına değişmez birer tip olarak kazınacaklar; çoğunluğu oluşturan öteki yurtsever meslektaşlarının üzerinde kara bir gölge gibi sürekli dolaşacaklardır.

Romanlarda bu bağınaz din adamlarının yanında yer alan ve onların kışkırtmasıyla *Kuva-yı Millîye*cilere karşı çıkan cahil köylüler ve halktan kişiler; çıkarlarını düşmanla işbirliği yapmakta gören eşraf / ağa / mütegalibe, çatışmalarda karşı gücün farklı uzantıları olarak dikkatî çekerler. Ancak romanlarda uç noktalarda verilen bu tipler ya da sosyal kimlikler, sıradışı örneklerdir ve hiçbiri İstiklal Savaşı’nın organize bir halk hareketi olduğu gerçeğini gölgeleyemez. İşin makul açıklaması şudur: İstanbul Hükümetinin ve bu hükümete bağlı yerel yöneticilerin, sorunun siyaseten çözümleneceği telkinlerine kapılarak ilk başlarda işgal güçlerine ses çıkarılmamış; ama işgalin geçici olmadığı anlaşıldığında ve onur kırıcı davranışlar ve baskılar arttıkça bireysel tepkiler de kendini göstermeye başlamıştır. Başta Mustafa Kemal Paşa ve yakın çevresi olmak üzere çeşitli kademelerdeki ordu mensupları ve onlarla gizli açık işbirliği içinde olan bürokrat, aydın, ağa, eşraf, din adamı, şeyh gibi halk önderleri bu bireysel tepkileri organize ederek *Kuva-yı Millîye*nin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Nitekim “*eşrafın Anadolu’daki gücünü iyi bil(en)*” Mustafa Kemal Paşa’nın tüm örgütlenmelerde yörenin eşrafından, ağalarından, din adamlarından, şeyhlerinden büyük ölçüde yararlandığı, ilk meclise bu insanları temsilci olarak aldığı, savaşın her

⁹ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Şahıslar Dünyası*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, s. 352.

¹⁰ İnci Enginün, *Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İstanbul 1978, s. 207.

aşamasında onların görüşlerine başvurduğu bilinen bir durumdur.¹¹ *Kurtuluş Savaşı*'nı zaferle sonuçlandıran düzenli ordular ise, başta Yakup Kadri'nin *Yaban* romanı olmak üzere kimi romancıların alabildiğine kötüledikleri ve düşmanla işbirliği içinde gösterdikleri “*yorgun, yılgın*”, cahil ve çarıklı olarak küçümsenen Anadolu köylülerinden oluşturulmuştur.

Aydınlanma / değişim süreci, ya da ulusal bilincin uyanması

Roman kişileri işgalin ilk günlerindeki şaşkınlıklarını üzerlerinden attıktan sonra, tanık oldukları olumsuz olaylara göre, belli bir değişim süreci yaşarlar. Bu kişilerden *Ateşten Gömlek*'te Peyami, *Ankara*'da Selma Hanım, *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey, *Sınıf Arkadaşları*'nda Süleyman, *Halas*'ta Nihat, *Biz İnsanlar*'da Orhan, *İkinci Ergenekon*'da Rifat, *Küçük Ağa*'da Çolak Salih, İstanbullu Hoca diye bilinen Mehmet Raşit Efendi, *Çalığışu*'nda Feride öğretmen, *Sözde Kızlar*'da Mebrure, *Dikmen Yıldızı*'nda Yıldız Hanım, *Yeşil Gece*'de Ali Şahin ve Rasim öğretmenler, *Rus Kızı Vasilisya* ve *Yüreğinin Seğirdiği Andır Aşk* romanlarında Şevket Bey.. gibi kişiler, başlangıçta *Millî Mücadele* konusunda edilgen bir konumda ya da *Millî Mücadele* 'ye karşı iken, belli bir bilinçlenme ve aydınlanma devresi yaşadktan sonra değişim geçirerek yeni bir kimlikle olaylar içine katılır ve aktif görevler üstlenirler.

Bu kişilerin bilinçlenmesi de bir takım gözlemler sonucu gerçekleşir. İstanbul, İzmir, Akşehir gibi bölgelerde yerli Rum ve Ermenilerin yaptıkları taşkınlıklar, işgalci askerlerin evleri basması, *Kuva-yı Millîye* için çalışanları tutuklaması, evlere eşyalarıyla birlikte elkoyarak oturanlarını sokağa atması, Türkleri çeşitli vesilelerle aşağılaması, Müslüman kadınların namuslarına ve iffetlerine saldırmaları gibi olaylar / uygulamalar, roman kahramanlarının bilinçlenmesine / uyanmasına, ulusal duygularının harekete geçmesine sebep olan başlıca etkenlerdir. Roman yazarları özellikle bu gibi anekdotları fırsat düşürdükçe anlatarak / dramatize ederek gerilimi sürekli canlı tutmaya çalışırlar. Uyanma / aydınlanma sürecini yaşayanlardan önemli bir bölümü, cepheden yeni dönmüş askerlerden ve subaylardan seçilir. Daha çok batılılara sempati duyan ve Avrupalı okullarda okumuş olan bu kişilerin bilinçlenme sürecinde kadınlar önemli bir fonksiyon üstlenirler. Bir aşk eksenine üzerine kurulan romanların ortak yapısında kadın kahramanlar sevdikleri erkeklerin yurt savunmasında ve bağımsızlık savaşında yaptıkları verili çalışmaları desteklerken bir yandan da, bu yolda ölüm de dahil, pek çok sıkıntıya gönüllü olarak katlanırlar.

Yukarıda adlarını andığımız roman kişileri aydınlanma ve bilinçlenme dö-

¹¹ Mehmet H. Doğan, “Türk Romanında Kurtuluş Savaşı”, *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı* 278, Temmuz 1976, s. 33,36.

nemini tamamladıktan sonra işgal güçlerine karşı farklı tepkilerde ve çalışmalarında bulunurlar. Bu tepkilerin başında işgal güçlerini en alt rütbelisinden en üst rütbelisine kadar nefretle anmak ve tavır davranışlarıyla hoşnutsuzluğunu belli etmek gelir. Tepkilerinin ikinci aşaması onlara karşı savaşmak için Anadolu'ya geçmek ve *Kuva-yı Millîye* saflarına katılmaktır. Doğal olarak bunu yapmadan önce işgal ordusunun el koyduğu silah ve cephaneyi Anadolu'ya gizlice kaçırmak gibi değişmez görevleri vardır. Bir başka tepki biçimi ise, halkı bilinçlendirmek için başta İstanbul olmak üzere çeşitli büyük kentlerde mitingler düzenlemektir. *Millî Mücadele* konulu romanların büyük bir bölümünde (*Acılar, Kutsal İsyân, Yalnız Döniyorum, Dersaadette Sabah Ezanları, Ateşten Gömlek, Esir Şehrin İnsanları, İkinci Ergenekon, Bedoş, Sırtlan Payı, Türk Kelebeği, Bir Göçmen Kuştı O, Cumhuriyet Türküsü*) çeşitli sebepler yaratılarak bu mitinglerden, özellikle Fatih ve Sultanahmet mitinglerinden söz edilir. Bir başka etkinlik alanı ise gizli olarak örgütlenmek ve çeşitli dernek / topluluk adları altında kümelenmektir. Başlangıçta kendiliğinden oluşan bu tepkiler, daha sonra organize bir hâl alır ve planlı bir mücadele alanı oluşturulur. İttihatçıların kurduğu *Karakol Cemiyeti, Kuva-yı Millîye* adına çalışan *Felah Grubu*, İzmir'in İşgali sırasında kurulan *Müdafaa-i Millîye Teşkilatı, İkinci Meşrutiyet*'ten beri varlığını sürdüren *Türk Ocağı, Bağımsızlık* savaşına manevi destek veren *Özbekler Tekkesi*, bölgesel kurtuluş dernekleri.. bunlardan en başta gelenleridir. İlerleyen zaman içinde tüm bu dernekler *Kuva-yı Millîye* çatısı altında toplanacak ve Ankara hükümetinin emrine gireceklerdir.

Yurtsever kişilerin kaçış nedenlerinin başında Anadolu'ya geçişin tek kurtuluş yolu olduğuna inanmaları gelmektedir. Zira İstanbul'da kalıp siyasal mücadele yapmak gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Üstelik halk arasında manda fikri giderek yaygınlık kazanmakta, taraftar bulmaktadır.¹² Ayrıca İşgal güçlerine karşı işlenen suçlar da kaçışın nedenlerinden birini oluşturur. Bu kişilerden kimileri Ankara Hükümetinin isteği doğrultusunda İstanbul'da kalıp buradaki gizli çalışmalarını sürdürmeye devam ederken, önemli bir bölümü çeşitli yollardan ve binbir gizlilik ve kamufle edilmiş kimlikler içinde Anadolu'ya geçerler.¹³ Hemen hepsinde bireyin sorunlarının ve içsel çatışmalarının yerini toplum sorunları yani ulusal sorunlar almıştır. Söz konusu çatışmalarda değer ölçüsü ise iyi-kötü, üstün-aşağı, haklı-haksız, ahlaklı-ahlaksız, namuslu-namussuz.... gibi zıtlıklardır.

¹² Mehmet Temel, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Sosyal Yaşam ve Sorunları", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003, c. 14, s. 163.

¹³ Sunata, İsmail Hakkı (Ocak 2006), *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 55.

Millî Mücadele konulu romanlarda azınlıklar ya da “öteki”

Millî Mücadele konulu romanlarda *karşı güç*ün üçüncü ayağını ise yerli Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler oluşturur. Günümüzdeki popüler adıyla “öteki” diye de adlandırabileceğimiz bu azınlıklar, Osmanlı Devletinin ayrıcalıklı bir tebaası olarak her türlü sosyal hayatın içinde yaşamlarını sürdürürken, İtilaf Devletleri zırlılıklarının Dolmabahçe önlerinde demir atmasından başlayarak işgalin sonuna kadar gittikçe artan bir ölçüde, işgali kendileri için bir güç ve destek kabul ederek, düşmanca bir tutum içine girerler. Bu azınlıklardan Ermeniler, Rusların desteğinde Kars, Erzurum, Van ve çevrelerinde büyük katliamlar gerçekleştirmelerine, devlete isyan etmelerine rağmen *Haçın, Figan, Yüreğinin Segirdiği Andır Aşk, Şark Yıldızı, Gâvur Elo, Kopo, Karasu, Kizik Duran Geliyor, Nerede Kır Çiçeklerim, Nefret Köprüsü, Düşman Yarası, Ermeni Zulmü, Patasana*¹⁴ gibi birkaç örnek dışında, *Millî Mücadele* konulu romanlarda yeteri kadar işlenmediğini burada üzümlük söylemeliyim. Bunlardan söz eden romanlarda verilenler ise, özellikle İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde Ermeni erkeklerinin işgalin coşkusunu yaşadıklarını, İstanbul ve İzmir’de işgal güçlerine tercümanlık ettiklerini; tramvay durakları, içki evleri gibi kalabalık ların bulunduğu yerlerde fırsat düşürdükçe Türkleri aşağıladıklarını; kadınlarının yerli Rumlarla birlikte erkekleri ayarttıklarını anlatan küçük anekdotlardan ibarettir. Millî Mücadele yıllarında ticari hayata egemen olan ve günümüzde de sadık ulus unvanına sahip bulunan Yahudilere gelince, onlar, *Millî Mücadele Dönemi* dışına taşan 1934’teki *Trakya Olayları*, İkinci Dünya Savaşı sırasında alınan güvenlik önlemleri çerçevesinde uygulamaya konulan *20 Kur’a İhtiyatlar*’ı, *6-7 Eylül olayları* ve *varlık vergisi* uygulamaları ile Millî Mücadele dönemi yıllarındaki ihanetlerini konu alan Cevat Rifat Atilhan’ın *Suzi Liberman* romanı dışında *karşı güç* olarak ele alınmamıştır. Üstelik bu azınlıklar içinde kendilerini Türk kültürünün bir parçası olarak görenlerin başında Yahudiler gelmektedir.¹⁵ Buna göre ‘öteki’ nitelemesiyle romanlarda öne çıkan ve Türk-Yunan çatışmasında işgal güçleriyle işbirliği yaparak asırlarca bir arada yaşadıkları insanlara ihanet eden üçüncü *karşı güç* yerli Rumlardır.

Millî Mücadele konulu romanlarda yerli Rumlar, işgal güçlerini desteklemeleriyle ve onlarla işbirliği içine girmeleriyle gündeme getirilir. Roman kişilerini en fazla yaralayan da, işgalden çok, asırlarca bir arada yaşadıkları ve kendile-

¹⁴ Türkes, A. Ömer (2006), “*Seninle Güler Yüreğim*”, Kitap Gazetesi, Sahaf@Pandora.com.tr.

¹⁵ Şule Toktaş, “Türk Vatandaşlığının Gayri Müslim Yorumları: Vatandaşlık Kurgusu ve ürkiye’deki Yahudi Azınlık”, *Türk(İye) Kültürleri*, (Derl. Gönül Putlar-Tahire Erman), Kültür Araştırmaları Derneği, İstanbul 2005, s. 134-135.

rinden bildikleri bu insanların ihanet etmesidir. Nitekim işgalin ilk günlerinde Beyoğlu, Galata gibi semtler Yunan bayraklarıyla donatılır; açıkta demirlemiş olan Yunan bandıralı Averof kruvazörü, binlerce yerli Rum ziyaretçinin akınına uğrar. Azınlıkların ve özellikle Rumların yoğun olarak yaşadıkları semtlerin sokak ve caddeleri “zito” sesleriyle yankılanır. Başlangıçta görülen bu sevinç gösterileri, işgal güçlerinden alınan destekle, giderek kenti sahiplenme düşüncesine ve bunun sonucu olarak, Türkleri çeteler aracılığıyla taciz ve tehdit etmeye hatta öldürmeye kadar varır. Selahattin Enis *Cehennem Yolcuları*'nda o günlerin Beyoğlu'sunu Atina'ya benzetir. Benzer durum İzmir'in işgali sırasında da yaşanır. Kordon caddesi ve İzmir'in Batıya dönük makyajlı yüzü Yunan bayraklarıyla donatılırken, yerli Rumların sevinç gösterileri ve taşkınlıkları tüm kenti esir alır.

Rumların jurnalcilikten yağmaya ve hatta öldürmelere varan taşkınlıklarının çeşitli örnekleri, *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, *Acılar*, *Halas*, *İkinci Erge-
nekon*.. romanlarında ayrıntılı olarak verilir. Bu taşkınlıklar İtilaf Devletleri tarafından hoşgörü ile karşılanırken; bir yandan da Patrikhane ve ona bağlı kiliseler, Rum okulları, Siloloz kulübü, Zografyon ve Zapyon liseleri, Rum kulüpleri, Adalardaki okullar, öksüz yurtları ve hastaneler, Rumca yayımlanan gazeteler tarafından örgütlü ve organize hareketler olarak desteklenir. Ayrıca gizliden gizliye İstanbul ve başka tutukevlerindeki Rum ve Ermeni tutuklular serbest bırakılır. Dönemi konu alan romanlardan *Sırtlan Payı*'nda kendisinden sadık bir Osmanlı olarak söz edilen Pandikyan Efendi, *Korkma İnsancık Korkma* romanının bir Türk ailesinde mutluluğu yakalayan kahramanı Eleni, *Pavli Kardeş*'in Atatürk'ten “babamız” diye söz eden kahramanı gibi istisnalar dışında, azınlıklar olumsuz yönleriyle olay örgüsü içinde yer alırlar. Söz gelişi *Sahnenin Dışındaki-
ler*'de Rum ve Ermenilerin şımarıklıkları ve şamataları karşısında herkesin yavaş sesle ve önüne bakarak konuştuğundan söz edilirken; *Dersaadette Sabah Ezanları*'nda Rum çılgınlığının farklı örnekleri romanın çeşitli yerlerinde verilerek çatışmadaki gerilimin sürekliliği sağlanır. *Bir Göçmen Kuştu O*'da Türkleri öldüren Rum ve Ermenilerin işgal kuvvetlerince korunduğundan, *Cumhuriyet Türküsü*'nde Türklerin, Rumların aşağılamalarına hedef olmamak için, Beyoğlu ve civarına hiç gitmediklerinden; Ermeni ve Rum kadınlarının tramvaylarda karşılaştıkları Müslüman kadınları aşağıladıklarından, hatta kendilerine saygı göstermeye zorladıklarından söz edilir.

İki ülkenin kurmaca metinlerinde Türk-Rum / Yunan çatışması üzerine geniş çaplı bir araştırma yapan Herkül Millas, “*Türk edebiyatında her dört romanın üçünde mutlaka bir Yunan'ın ya da Rum'un bulunduğu*”nu söylemektedir ki bu hiç de azımsanacak bir rakam değildir. Bunun temelinde sanırım tarih boyunca Türk toprakları aleyhine Bizans'ın varisi oldukları iddiasına dayalı olarak genişleyen bir Yunan Devleti tehdidi yatmaktadır. Özellikle yakın dönem Türk tari-

hinde Rumların / Yunanlıların “Osmanlı / Türk toprakları için gerçek bir tehdit olarak” görülmesi ve nihayet “resmî söylemde çağdaş Türk ulus devleti ‘Yunan’a karşı verilen ve kazanılan bir bağımsızlık savaşı sonucunda kurul(duğu)’” düşüncesinin egemen olması, Yunanlıları ya da yerli Rumları ister istemez klasik bir düşman ya da *öteki* konumuna sokmuştur. Bu sonuç hiç kuşku yok ki, Türk tarafının tek yanlı bir yargısı sonucu oluşmamıştır. Yakın dönemin tarihsel belgeleri incelendiği zaman düşmanlığın Osmanlı coğrafyasında tarihsel, ekonomik ve siyasal çıkarları olan emperyalist güçler / devletler tarafından beslendiği görülecektir. Nitekim Cumhuriyet öncesinde yazılan romanlarda azınlıklar özellikle Rumlar, Osmanlı tebaası olarak görüldüklerinden dolayı onlara biraz ılımlı / olumlu olarak yaklaşmış, ama Cumhuriyet Dönemi romanlarında bu ılımlı bakış yerini *Kurtuluş Savaşı*’nda -*Birinci Dünya Savaşı* ve *Balkan Savaşı* da dahil yaşanan Yunan isyanlarının / saldırılarının / istilasının ve zulmünün de etkisiyle yerini etnik bir sorun olarak düşmanlığa bırakmıştır ki, bunun da, aynı konumdaki başka ulusların tarihleri incelendiğinde, normal olarak karşılanması gerekir. Doğal olarak çatışmanın karşısında yer alan Yunan tarafının da, aynı yolu benimseyerek, derinliği iki bin yıl öncesine kadar uzanan tarihsel bir zeminde ve Türk romancılarından daha aşığılayıcı söylemlerle sorunu, Doğu-Batı çatışmasına götördüklerini de özellikle vurgulamak istiyorum.

Millas’a göre Yunan romanlarındaki olumsuz Türk imajı, Yunanlıların bağımsızlıklarını kazandıkları 1830’lu yıllardan başlayarak Batılıların da kışkırtmasıyla ve sistematik bir halde Müslüman-Hristiyan ya da Doğu-Batı kutupluluğu içinde işlenmiştir. Romanlardaki ortak yargı, “*Doğulular(ın) uygarlık alanında geri, davranışlarında uyuşuk, din konusunda bağnaz, devlet konusunda yöneticiler despot yani baskıcı, halk aşırı biçimde ‘boyun eğen’ ve itaatkâr*” olmalarıdır.¹⁶ Ancak Yunan edebiyatında asıl hedef kitleyi Türk kökenli idareciler / yöneticiler oluşturur. “*Dayatmacı bir askeri gücün temsilcisi*” olarak romanlarda sembolize edilen bu yöneticilerin öne çıkan özellikleri; dört yüz yıldan beri “*zorla*” ele geçirdikleri ülkelerinin halklarını “*esir ve köle konumuna*” getirdikleri, din, dil ve ulusal kültürlerinin gelişmesini engeledikleri / kısıtladıkları bunu sağlamak için tutuklama / işkence / öldürme gibi her türlü baskıyı reva gördükleri, “*haraç*” gibi özel vergilerle soyarak onları yoksullaştırdıkları, çocuklarını “*zorla devşir(erek) ve dillerini değiştir(erek) üzerlerine saldıkları*”, kızlarını “*zorla haremlerine al(dıkları)*” ve nihayet kendilerini “*ayrı ve aşığı bir statü içinde yaşat(tukları)*” yargıları çevresinde biçimlenir.¹⁷

¹⁶ Herkül Millas, *Türk ve Yunan Romanlarında “Öteki” ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 393.

¹⁷ Millas, a.e., s.396

Romanlarda olumlu olarak nitelenenler, yönetimin safında yer almayan, ulus, ulusal, ulusalcılık gibi söylemlere kayıtsız kalan, hatta nefret edecek kadar yöneticilerinin yaptıkları her çeşit uygulamaya karşı çıkan halktan kişilerdir. Millas, kendi değerlerinden kopuk bu kişileri “safça olumlu”¹⁸ söz grubuyla açıklamaktadır ki bu yargı, iyimser olmak için henüz çok erken olduğunu göstermektedir. Nitekim kısmen iyimser bir bakışın hakim olduğu 1930 sonrası ve son dönem Yunan edebiyatında kısmen olumlu diye nitelenebilecek Türklere sıkça rastlamak mümkünse de bunlar, biraz internationaliste bakış açısıyla yaşananları değerlendiren ve “ulusçu ideolojiyi benimseme(yen)” aydınlar, biraz da dinsel öğretinin sağladığı hoşgörüden etkilenen sıradan ve halktan kişiler olarak sunulmaktadır. Kaldı ki olumlu Türklerle ilgili olarak genellikle büyük bir bölümünün sonradan Müslümanlaştırılmış Hristiyanlar, ya da soy olarak Yunanlı sayılan Giritliler vb. oldukları özellikle sezdirilmektedir. Kadın erkek yakınlaşmasında ise, bizim romanlarımızdakilerin zıddına, Türk kadınları Yunan erkeklerine âşık olmakta, onları sevmekte ve din değiştirerek evlenmektedirler¹⁹

Bizim romancılarımızda ise Yunan tarafına göre daha çok iyimser bir hava hakim. Özellikle 1980’li yıllara kadar gerilim ve kriz ortamında yürütülen çatışmanın 1980 sonrası romanlarında giderek yumuşatıldığı ve ilişkilere insancıl açıdan bakıldığı dikkati çekmektedir. Bu yargı istenen / arzu edilen ölçüde olmasa da - biraz ihtiyatla söylüyorum- karşı taraf için de geçerlidir. Bu yumuşamada globalleşmenin, karşılıklı sanatsal diyalogların ve Avrupa Birliği serüveninin de olumlu etkilerinin olduğu yadsınmaz. Bu konuda yazılmış *Millî Mücadele Dönemi* ile dolaylı ilişkisi olan ve bizdeki azınlık sorunlarına insancıl bir açıdan yaklaşarak gündeme getiren Ayla Kutlu’nun *Heybeli’de Yaz Sonu* romanı, 6-7 Eylül olaylarından Kıbrıs çıkartmasına kadar geniş bir tarihi perspektiften, adadaki Rumların hayatlarından ayrıntılı sahneler sunan Nejat Gülen’in *Leylak Kokusu* romanı Pavli adlı bir Rum’un Türkiye ve Türklerle ilgili olumlu düşüncelerini romanlaştıran Fikret Otyam’ın *Pavli Kardeş*’i, yine azınlık sorunlarına ve yakın dönem siyasal olaylarına ışık tutan belgesel hüviyetli romanlarıyla Yılmaz Karakoyunlu’nun *Salkım Hanımın Taneleri*, *Üç Aliler Divanı*, *Güz Sancısı* romanları, Türk-Yunan çatışmasına karşı cepheden bakan Can Eryümlü’nün uzun öykü hüviyetli *Kalimerhaba İzmir*’i, Mehmet Eroğlu’nun Kıbrıs Olaylarının sebep olduğu yıkımı konu aldığı *Yürek Sürgünü*, Feride Çiçekçioğlu’nun Cünda adasındaki Giritli Rumlarla yerli halkın yaşadığı karşılıklı acılara dikkat çeken *Suyun Öte Yanı*, Sevgi Soysal’ın *Yürümek, Yenişehirde Öğle Vakti* ve Ertuğrul Aladağ’ın *Sekene, Türkleşmiş Rumlar/Dönmeler, Aşkım Roana* romanları getirdikleri farklı bakış açılarıyla dikkat çekerler. Ayrıca *Millî Mücadele Döneminden* izler taşıyan ama daha çok savaş sonrası

¹⁸ Millas, a.e. s. 395

¹⁹ Millas, a.e., s. 398-399

ve Lozan Antlaşması gereği Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan zorunlu değişim sonucu yurtlarından koparılan iki milyona yakın Türk ve Rumun yaşadıkları acıları, aile facialarını, yitirilen umutları, yerleştirildikleri yeni yerleşim yerlerindeki yalnızlıklarını / kimliksizleşmelerini, yakınlarının anılarından yola çıkarak, romanlaştıran ve liberal bir görüşle Cumhuriyet politikalarına eleştiriler getiren Ali E. Özyürek'in *Muhacirler: Bitmeyen Göç* romanı, Turgut Özakman'ın *Korkma İnsanlık Korkma* ve Osman Tunaboşlu'nun *Rumeli'den Esen Yel*, Ahmet Yorulmaz'ın savaş aleyhtarı bir tutum sergilediği *Savaşın Çocukları* ve Girit göçmeni Müslümanlarının yaşadığı çileli hayatı anlattığı *Girit'ten Sonra Ayvalık* yukarıdaki görüşleri destekleyen örneklerdir. Bu yumuşamada / yakınlaşmada Cumhuriyetin birleştirici rolü olduğu yadsınmaz. Yine bu yakınlıkta ve ortak değer oluşturmada Doğu Batı kültürünün bir sentezi ya da kaynaşmasının da etkili olduğu açıktır. Benzeri konuları işleyen romanların bizde ve Yunan edebiyatında günümüze yaklaştıkça sayıca arttığını söylemek gerekir. Türk romancıları kadar olmasa da karşı tarafın ikinci kuşak romancıları arasında da kısmi bir yumuşamanın olduğu dikkat çekmektedir. Bu romancıardan Chrestos Samouélidés'in *Karamanlılar* (1980), Andreas Nenedakés'in *Kocakafalılar*, Nikos Papaperiklés'in Marksist bir dikkatle kaleme aldığı *Gávur* (1955) gibi romanları yukarıdaki görüşleri destekleyen örneklerdir. Yine bu kuşaktan Venezis, Myribles, Didó Sotiriou gibi romancılar, kendi toplumlarını karşı tarafa yaptıkları her türlü zulümden, aşağılamadan ve soykırımdan dolayı eleştirmeleriyle de önceki kuşaktan ayrılırlar²⁰

Adlarını andığımız romancıardan soruna insancıl açıdan yaklaşanlarda din ve ulus bilinci temel öge olmamakla birlikte biz-onlar kutupluluğu çatışmanın temel belirleyicisidir. Anadolu romancılarında Türklük kimliğinin yerini Anadolu kimliği, sosyalist romancılarında ise varsıllık-yoksulluk kutupluluğuna dayalı sınıfsal çıkar ve sınıf çatışmasını esas alan marksist ideoloji almıştır. Çoğunluğu oluşturan ve Doğu-Batı kutupluluğuna dayalı ulusalcı romancılar ise, yukarıda da sezdirildiği gibi, genel olarak romanlarının temel yapısını "*Karşılıklı vahşetin sorumlusu Batı'dır. Yunanlılar ise Batı emperyalizminin Doğudaki temsilcisidir.*" tezi üzerine kurarlar. Her iki ülkenin romanlarında 'öteki'ni karşılaştıran Millas'a göre bu romanlarda "*beğeni ile sunulan*" 'öteki'ler, ulusal azınlık konumunda buldukları toplumların çıkarlarına karşı çıkmayan, tehdit oluşturmayan, üstünlüklerini kabul eden / boyun eğen, alçakgönüllü aynı zamanda "*kendi etnik kimliklerini, inançlarını ve toplumlarını terkettikleri oranda 'olumlu' sayılmaktadırlar*"²¹ Bu görüşler -Türk tarafındaki hoşgörünün ve karşı taraftaki baskıların göz ardı edilmesi koşuluyla- birbiriyle çıkar çatışması olan ve buldukları ülkede göçmen ya da azınlık konumunda yaşayan uluslarda olduğu gibi, her iki ulus için

²⁰ Millas, a.e., s. 400

²¹ Millas, a.e., s. 185 ve 394-395

de geçerlidir. Bu çatışmayı Millas'ın "Çağdaş Türk ulusal devletinin kuruluşu nasıl Yunan'a karşı kazanılan bir askeri zaferden sonra sağlanmışsa, Yunan ulusal devletinin kuruluşu da, Türklere karşı yürütülen sekiz yıllık kanlı bir ayaklanmadan sonra sağlanmıştır. Bu bakımdan her iki ulusun karşı tarafı geleneksel 'öteki' olarak görmesi anlaşılır olmaktadır."²² görüşünü de ekleyerek sonlamak istiyorum.

Sonuç

Millî Mücadele konulu romanların ortak özelliği, tüm sorunları, biz-onlar ya da Doğu-Batı kutupluluğu içinde ele almalarıdır. İslamcı yazarlardan kimilerinin ulus kavramını ikinci plana atmalarına karşın, çoğunluğu oluşturan diğerlerinde toplumu ulus olma düşüncesine ulaştıran temel güç, ulus bilincidir ve bu bilincin oluşum sürecinde öykü ve romanların önemli bir etkisinin olduğu düşüncesi hakimdir.

Bu konuda sosyolog Margaret Somers ve Gloria Gibson'un insanların ulusal kimliklerini, dinsel sınıflamadan ziyade ortak değerlerini işleyen romanlar ve öyküler yoluyla edindikleri; böylece ulusal kimliğin öteki sınıflamaların önüne geçtiği görüşü de gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim yazımızın başında söz ettiğimiz dünya çapındaki romanların ait oldukları ülkelerin ulus olma / ulusal kimlik edinme sürecinde etkili olduğu düşüncesi, artık tartışılmasına bile gerek duyulmayan bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Öyleyse, kendi değerlerini çağdaş ve evrensel değerlerle uzlaştıran sağlıklı kuşakları yetiştirmek için, geçmiş ulusal akıl ve ulusal duyarlılıkla ele alan / yorumlayan her alandaki sanatçılara, özellikle öykü ve roman yazarlarına çok iş düşmektedir. Ülkemizin esenliği de, çağdaş değerleri yakalaması da, ulusal refleksleri harekete geçiren temel güç de buna bağlıdır ve ulusal kimlik edinmede aradığımız çıkış yolu da buradadır.

²² Millas, a.e., s. 336-337

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Şerif, “Kurtuluş Savaşı’nı Yapan İki İnsan Tipinin Hikayesi: Küçük Ağa”, *Millî Kültür* 43, 1983.
- ALANGU, Tahir, *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman 1-3*, İstanbul: İstanbul Matbaası Yayınları 1965.
- ARSEVEN, Tülin, “Romancı Olarak Attilâ İlhan”, *MEB Bilim ve Aklın Aydınlanmasında Eğitim*, s. 42-43, 9-10.2003.
- BİNYAZAR, Adnan, “Tozduman İçinde / Vatan Dediler”, *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı* 278, TDK Yayınları Temmuz 1976.
- DEMİRCİ, İbrahim, “Romanımızın 27 Yılına Bakış (1923-1950)”, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı* 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002.
- DOĞAN, Mehmet H., “Türk Romanında Kurtuluş Savaşı”, *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı* 278, TDK Yayınları Temmuz 1976.
- EMİL, Birol, *Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Şahıslar Dünyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 1984.
- ENGİNÜN, İnci, *Halide Edip Adivar’ın Romanlarında Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 1998.
- GÖĞEBAKAN, Turgut, “Kurtlar Sofrası, Sırtlan Payı, Dersaadette Sabah Ezanları, Allahın Süngüleri”, *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı –inceleme-*, (haz. Mürşit Balabanlar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2003.
- GÜNDÜZ, Osman, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı” <Yakın dönem tarihsel romanlarda karşı güç ya da ‘öteki’> *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları 2004.
- İLHAN, Attilâ, “İşe Kurtuluş Savaşı’ndan Başlama Zorunluluğu”, *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı* 298, TDK Yayınları, 1976.
- KIYMAZ, Ahmet, <1918-1928 arası> *Romanda Millî Mücadele*, Ankara: Akçağ Yay., 1991.
- MİLLAS, Herkül, *Türk ve Yunan Romanlarında “Öteki” ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yay., 2005.
- ÖZERDİM, Sami N., “Kurtuluş Savaşı Yazını Zaman dizini”, *Türk Dili Türk*

**-156- O. GÜNDÜZ: Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların
'Ulusal Kimlik' Edinmedeki Rolü**

Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı 278, Temmuz 1976

SUNATA, İsmail Hakkı, *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul: T.İŞ Bankası Yayınları Ocak 2006.

TEMEL, Mehmet, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Sosyal Yaşam ve Sorunları", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. 14, s. 162-168.

TOKTAŞ, Şule, "Türk Vatandaşlığının Gayri Müslim Yorumları: Vatandaşlık Kurgusu ve Türkiye'deki Yahudi Azınlık", *Türk(iye) Kültürleri*, (Derl. Gönül Putlar-Tahire Erman), İstanbul: Kültür Araştırmaları Derneği 2005.

TÖRENEK, Mehmet, *Türk Romanında İşgal İstanbulu*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002.

TÜRKEŞ, A. Ömer, <Kurtuluş Savaşı'nı konu alan romanlara> Genel Bir Bakış; *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, (haz.: Mürşit Balabanlar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay. 2003.

_____, "Tarihi Roman, Roman Gibi Tarih", *Virgül*, sy. 9. Haziran 1998.

_____, "Seninle Güler Yüreğim", Kitap Gazetesi, Sahaf@Pandora.com.tr. 2006.

YAKAR, Aytekin, *Türk Romanında Milli Mücadele*, Ankara: DTCF Yayınları. 1973.